

land og langs Frankrikes og Spanias barske atlanterhavstrender gjennom Norvasund (Gibraltar) forbi Serkland (Marokko), de iberiske øyer og Sicilia til Jerusalem og videre til Miklagard (Konstantinopel), der det ble et lengre opphold. Hjemreisen gikk langs Donau via Budapest og Wien. Ved hjemkomsten var tallet 6 000 redusert til ca. 100. Mange var falt under kamper og i korstogene, mange var gått i tjeneste som leiesoldater i Konstantinopel og andre steder eller hadde funnet seg en kvinne og slått seg ned utenlands. Det var en korsfareferd, en pilgrimsferd med religiøst innslag, men også mye av et røvertokt. Men det var en reise som gav ære og berømmelse til Sigurd og som samlet folket.

Det er en levende skildring forfatteren gir av ferden, belyst med illustrasjoner og fotografier som forfatteren selv har tatt fra stedene slik de ser ut i dag eller som viser hva korsfarene eller røverne måtte ha sett.

For medisinerere har arbeidet en spesiell betydning ettersom kong Sigurd senere utviklet en tilstand av uroraptuser, da hans menning måtte holde ham og han så fisk svømme i badekaret. Fra psykiatrisk hold har man vært i tvil om det kan ha vært en delirøs eller bipolar lidelse, men bakgrunnen for en diagnostisering er tynn.

Dette er en interessant og spennende bok om en av norgeshistoriens mest berømte reiser og en av våre mest hederskronete konger.

Nils Retterstøl
Oslo

Mer enn Tyrannosaurus rex

Tore Janson

Latin

Kulturen, historien, språket. 246 s, tab.
Oslo: Pax, 2004. Pris NOK 298
ISBN 82-530-2612-9

Det er litt trist, hvis paleontologene har rett i at Tyrannosaurus rex er det latinske navn flest kjenner. De naturhistoriske museenes dinosauromani har i så fall båret frukter, men viktigere: den kjøttetende dinosaur' liv

i dataspill, som metafor etc. har gjort begrepet til en del av dagligtalen. Men det er, som kjent, ikke det eneste latinske vi kan gjenfinne i europeiske språk. Man behøver ikke gå til tegneseriens Asterix og Obelix og deres ervedvinnelige motstand mot Cæsar for å gjenfinne latinske uttrykk.

Det var romernes språk, Kirkens språk, middelalderens kommunikative «engelsk», det språk som gjorde det mulig for en kjøpmann fra Genova å snakke med presten på

Røst ved et skipbrudd i 1431. Det har vært zoologenes, botanikernes og anatomenes språk. Og legenes. Det var en forutsetning for å bli lege at man besto latineksamen. Den ble mindre og mindre, men vi er stadig mange som det første året av studiet skulle opp til muntlig eksamen i Reichborn-Kjennerud og Eirik Vandviks *Latin for medisinarar*, som kom i stadig nye opplag i årene 1940–66. Nå er latinens plassering blitt slik at København universitet våren 2000 arrangerte et møte med tittelen «Lægelatin – en pasient med behov for behandling!» (1). Også her har engelsk overtatt, medisinen nyord er ikke lenger latinske. Som professor Wullf påpekte på møtet, kjennes begrepet «ulcus ventriculi» stort sett bare nord for den dansk-tyske grense. Den internasjonale betegnelsen er «gastric ulcer». Men latin dukker opp i dagligtalen hele tiden, ikke bare som kilde til det norske ordet vi bruker, men også, i stigende grad, som påpyntede bedriftsnavn. Den er en viktig forutsetning for juridisk og retorisk tenkning og praksis.

Om dette språket og dets kulturhistorie har den svenske språkforsker Tore Janson skrevet en nyttig og meget underholdende bok. Selve tittelen: «Latin – kulturen, historien, språket» inneholder tre latinske ord. Det overraskende er ikke at en tidligere latinprofessor prøver å popularisere det som har vært en viktig del av hans fagliv. Det er heller ikke overraskende at det er lyktes, flere vitenskapsmenn, særlig historikere, er gode til å gjengi faglige diskusjoner på lesbart dagligspråk. Det overraskende er at det er blitt en nordisk bestselger, i Sverige er den solgt i meget store opplag og er også kommet i en svært rimelig og lett tilgjengelig pocketbokutgave. Jeg gav en femtilapp for mitt eksemplar i en kiosk på Arlanda.

Nylig er den oversatt til norsk av latineeren Hilde Sejersted som også, sammen med Vibeke Roggen, har skrevet tilleggskapitlene «Latin i Norge» og «Lesetips» – to nyttige kapitler for den som vil ha mer. En stor del av de latinske klassikerne, skjønnlitteratur, filosofi og historie, er oversatt til norsk. Men en sånn liste kunne med fordel også opplyst om hva som er oversatt til dansk og svensk. Det ville den ikke blitt dårligere av.

Janson gir i boken en kulturhistorisk og historisk bakgrunn, som for to-tre generasjoner siden var allment gymnasiepensum. Det er det ikke lenger, innføringen er derfor ikke bare nødvendig, men også spennende og lettlest. Og så avsluttes den med grammatikk og ordliste. Det høres kanskje kjedelig ut, men er det ikke. Det er morsomt hvordan vårt dagligspråk hele tiden har latin som kilde. Ordlisten har også med ord og uttrykk, og så kan man faktisk lure på om «Tyrannosaurus rex» er den latin flest kjenner. Det er det nok ikke, men det er ikke alltid vi visste at de andre ordene var latin.

Dette er en perle av en bok, og forlag og oversetter fortjener all mulig ros for at den kom så raskt på norsk, to år etter den svenske – og samme år som den svenske pocketbokutgaven.

Per E. Børdahl

Kvinneklinikken
Haukeland Universitetssjukehus

Litteratur

1. Flo Å, Ødegaard R. Legelatin i et nordisk perspektiv. Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 2053.

Velskrevet om helsearbeid som nasjonsbygging

Øivind Larsen, Bård Alsvik, Magne Nylenna, Elisabeth T. Swärd

Helse og nasjonsbygging

176 s, ill. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2005.
Pris NOK 265
ISBN 82-05-34610-0

Helse og nasjonsbygging er ført i pennen av to medisinerere, Øivind Larsen og Magne Nylenna, i samarbeid med historikeren Bård Alsvik og sykepleieren og forfatteren Elisabeth T. Swärd. Boken består av et forord og 11

kapitler, hvorav det siste kapitlet tjener som en samlende avslutning. En ledetråd for forfatterne har vært hvordan nasjonsbyggingen preger, men samtidig preges av, helsearbeidet. Teksten er rikt illustrert.

Forfatterne har konsentrert seg om perioden mellom 1880 og 1920. Boken er geografisk forankret i Kristiania, i byens helsestell, og i virksomheten ved Rikshospitalet. Forfatterne opplyser i forordet om at Rikshospitalet – Radiumhospitalet HF har kjøpt inn boken til sine ansatte. Kapitlet «Rikshospitalet som medisinsk sentrum», signert Swärd, bærer preg av å være et bestillingsverk. Det er likevel legitimt å rette søkelyset mot Rikshospitalet i denne perioden. Institusjonen spilte en avgjørende rolle i det norske samfunnet, ved å være leverandør av det medisinsk-faglige grunnlaget for helseforhold og helsevesen. Det samfunnsmedisinske blikket karakteriserer mange av kapitlene. Forfatterne befinner seg mer på utsiden av hospitalets fire vegger enn på innsiden. De viser hvordan trangboddhet, sanitære mangler og dårlig hygiene gjorde sykdom og død til en del av hverdagen. Boken dokumenterer at folkehelsen ble ansett som et felles nasjonalt anliggende, hvor de frivillige organisasjonene var viktige bidragsyttere. Margrethe Munthe (1860–1931) bidrog på sin måte gjennom viser og vers: «Jeg spiser velling og melk og brød / og aldri grøten jeg

vraker, for jeg vil gjerne bli frisk og rød / med runde deilige kjaker.»

Jeg har to mindre anmerkninger. Forfatterne demonstrerer tydelig at helsearbeidet i tiårene før og etter forrige århundreskiftet var en del av nasjonsbyggingen, men jeg forventet at de ville si noe mer om hva som eventuelt atskiller utviklingen i Norge fra utviklingen i andre land. Boken har en fyldig litteraturliste på fem sider, men teksten er ikke forankret eksplisitt i referansene. Dette grepet øker nok leservennligheten, men det er uheldig for de av leserne som anspores til å gå til kildene.

Helsearbeid som nasjonsbygging er lettlest, og den formidler viktige medisinsk-historisk innsikt. For hundre år siden ble sykepleiere ved Rikshospitalet innvilget hele to ukers sommerferie «for å bevare Legems- og Sindsfriskhet». Bokens innvirkning på legemet tør jeg ikke spekulere i, men jeg er rimelig trygg på at den vil kunne gi mange lesere en opplevelse av økt «Sindsfriskhet».

Jan C. Frich
Tidsskriftet

Den første norske doktorgrad

Frederik Holst

Hva er sykdommen som kalles Radesyge, og på hvilken måte kan den utrykkes fra Skandinavia?

96 sider, ill. Oslo: Det norske medicinske Selskab, 2005. Boken kan fås kjøpt ved bestilling til astrid@dnms.no. Pris NOK 150 pluss porto NOK 55
ISBN 82-991061-3-3

Det er ikke alle gitt å få doktoravhandlingen sin publisert på nytt nesten 200 år etter disputasen. Når det nå skjer, er det vanskelig å holde begeistring tilbake. Det dreier seg om den aller første doktorgrad ved det nye universitetet

i Christiania 1817. Doktoranden var Frederik Holst (1791–1871), en 26 år gammel lege, som hadde avlagt embetseksamen i København et par år tidligere. Han kom til å bli en av de virkelige kjempene i norsk medisin på 1800-tallet.

Avhandlingen var, selvsagt, utgitt på latin, og disputasen foregikk, like selvsagt, også på latin. Nå er teksten oversatt til norsk av historikeren Stig Oppedal. I oversetterens forord får vi vite at Holst skrev en fyldig og tidvis innviklet latin med den romerske statsmannen Cicero som tydelig stilistisk forbilde.

Det er legen Anne Kveim Lie som står bak utgivelsen. Hun har skrevet en nyttig og

opplysende innledning som setter avhandlingen inn i en historisk ramme. Det trengs, for allerede avhandlingens tittel er egnet til å forvirre en moderne leser: «Hva er sykdommen som kalles Radesyge...» For det første er det ikke så godt å vite hva radesyke var, men viktigere er utgiverens råd om å legge fra seg dette spørsmålet. For å få det beste ut av teksten, må man heller prøve å glede seg over fremmedheten og la seg imponere av den enorme lærdommen og av den rike historien.

Boken utgis som supplementsbind til tidsskriftet *Michael*. Det er på en måte synd, fordi den da ikke blir indeksert i de mest brukte databasene, og således vanskeligere å finne frem til og få tak i. Dette er nemlig en bok som alle historisk interesserte leger bør anskaffe seg. Det er grunn til å gratulere dem som har vært involvert i utgivelsen.

Erlend Hem
Tidsskriftet

Historien bak termene

William S. Haubrich

Medical meanings

A glossary of word origins. 2. utg. 269 s.
Philadelphia, PA: American College of Physicians, 2003. Pris USD 33
ISBN 1-930513-49-6

William S. Haubrich er professor ved University of California, San Diego og en høyt anerkjent medisiner med mange utmerkelser. I likhet med undertegnede er han emeritus og dermed ferdigmerittert. Da kan man slippe løs humoren og et hverdagslig språk. Om *insufflation*: «En lege insufflerer ballongen, vanlige dødelige bare blåser den opp». I ordbøker betyr insufflere «blåse inn» om luft eller om legemiddel i pulverform.

Haubrich forklarer først den medisinske betydningen i hovedtrekk. Deretter kommer historien, f.eks. om nymfen Ekko, som det til slutt bare var stemmen igjen av. Nå går hun litt forvirret igjen i diverse *ekko*-termer: dels om ultralydundersøkelser og dels om sykkelig herming av tale eller bevegelser. Heller ikke historiene kan være altfor detaljerte. De er ofte innholdsrike, og dessuten kan hovedpersonen opptre i flere enn den som er valgt. Eksempelvis var ikke Atlas alltid så forsteinet som han er her; han overtalte Herakles til å bære jordkloden for ham en tid, og måtte lures til å overta den igjen. Et bilde av Atlas og Jorden stod på permen til et velkjent kartverk, derav et atlas. Navnet er blitt et eponym. Noen vil regne f.eks.»Sjögrens syndrom» som et eponym, men egentlig er eponymet selve egennavnet brukt som fellesnavn: Pasienten lider av sjögren (liten forbokstav). Eponymer har Haubrich ikke tatt med her; det ville sprengt alle rammer.

Det kan umulig finnes noen annen viten-

skap så full av mytologi og folkløse som legevitenenskapen – eller er det legekunsten? Skolemedisinen har særlig høstet av mytologien, og folkemedisin og medisinsk overtro av folkloren. Vi har det på norsk også: maren rir, heksene skyter, forhekser eller fjeter (av norrønt *fjoturr*, lenke), alvene insufflerer (elveblest, ellevill), trollene fortryller og dvergene hermer (dvergmål). Storken leverer babyer, men ikke i lakenpose, slik det gjerne blir tegnet. Ingen av partene har det så bekvemt, jf. «storkebitt».

Er det mer ved en slik bok enn at den er morsom? Ja, to ting: Det er lettere å huske det man kan knytte en historie til. Og selv om betydningen er forandret, inneholder ordet ofte en assosiasjon eller et bilde som er til hjelp for å bruke det presist eller lese det med en «undertekst». Jeg henter et eksempel utenfor medisinen: På 1600-tallet sa man i rettsaker mot skattenektene at «NN sitter inne med kongens skatt». Han hadde den, men nektet å komme ut og gi den fra seg. I dag sier vi at «NN sitter inne med store kunnskaper» – javisst, men... hører vi egentlig så mye fra ham? William S. Haubrich har store kunnskaper, men sitter ikke inne med dem.

Dag Gundersen
professor emeritus
Universitetet i Oslo

Skjønnlitteratur og evolusjon

David P. Barash, Nanelle R. Barash

Madame Bovary's ovaries

A darwinian look at literature. 262 s. New York, NY: Delacorte Press, 2005. Pris USD 24

Evolusjonsperspektiver anvendes nå på de fleste fagområder og temaer, ikke bare i medisin og ernæringslære. Dette gir spennende innsikt, og det bidrar på sikt til å bygge flere broer mellom den evolusjonært forankrede biologien og fag som

ennå ikke har sett det darwinistiske lyset. I *Madame Bovary's ovaries* settes skjønnlitteraturen under evolusjonslupen. Poenget er at det finnes en underliggende og tidløs menneskenatur, og den belyses fra ulike sider i skjønnlitteraturen. Dette er generelle karaktertrekk og atferdstendenser ved det å tilhøre *Homo sapiens*, som evolusjonsforskere har arbeidet med å kartlegge de siste årtiene. Ideen at stor skjønnlitteratur reflekterer sentrale fellesmenneskelige trekk er selvsagt ikke noe nytt, men i *Madame Bovary's ovaries* belyses dette ut fra evolusjonsforskningens kartlegging av hva slags atferd og hvilke atferdstendenser som var fordelaktige for å videreføre slektens gener i fortiden.